

KOR/RIDOR

SZLOVÁK–MAGYAR TÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

SLOVENSKO–MAĎARSKÝ HISTORICKÝ ČASOPIS

Prvý ročník
4. číslo ▪ 2014

KOR/RIDOR
Szlovák–Magyar Történeti Folyóirat
Slovensko–maďarský historický časopis

ISSN 2064-6410

VYDAVATEĽ:

Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku

SPOLUVYDAVATELIA:

Historický ústav Slovenskej akadémie vied, Fórum inštitút pre výskum menšín,
Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet

VYDANIE ČASOPISU PODPORILO:

Ministerstvo ľudských zdrojov Maďarska

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

REDAKČNÁ RADA:

Pál Fodor, Adam Hudek, Miroslav Kmeť, Anna Kováčová, Miroslav Londák,
Slavomír Michálek, Géza Pálffy, Attila Simon, László Szarka, Károly Tóth

REDAKCIA:

József Demmel (zodpovedný redaktor), Csaba Katona, Tünde Lengyelová

ADRESA REDAKCIE:

Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku,
5600 Békéscsaba, Szabó Dezső u. 42. E-mail: korridor.koridor@gmail.com

WEBOVÁ STRÁNKA:

www.kor-ridor.eu

ZA VYDANIE ZODPOVEDÁ:

riaditeľka Výskumného ústavu CSSM Anna Kováčová

NÁVRH OBÁLKY:

Réka Maróti

NA OBÁLKE:

Marta Jakobovičová v 1920 rokoch. www.centropa.hu

 centropa

Tlačiareň:
CROATICA

OBSAH

ŠTÚDIE

- Gábor Czoch: Otázky národnostného zloženia a jeho spoločenské dimenzie
v Košiciach na základe súpisu z rokov 1850–1851 5
- Balázs Ablonczy: Strážcovia. Stratégie viacnásobnej identity 21

KRITIKA

- Kovács Anna–Matus László (eds.): Jób megpróbáltatásai – egy evangélikus
gyülekezet sorsfordulói/Utrpenia Jóba – peripetie jedného evanjelického zboru.
(*Miriam Viršínská*) 39
- Ivan Halász: Uhorsko a podoby slovenskej identity v dlhom 19. storočí
(*Hajdú Anikó*) 44
- Miroslav Michela–László Vörös a kol.: Rozpad Uhorska a trianonská mierová
zmluva. K politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku (*Ildikó Bajcsi*) 49
- Andrej Tóth–Lukáš Novotný–Michal Stehlík: Národnostní menšiny
v Československu 1918–1938. Od státu národného ke státu národnostnímu?
(*Attila Simon*) 54
- Martin Hetényi: (Zjednotená) Maďarská strana na Slovensku 1939–1945
(*István Janek*) 60
- Miroslav Kmeť: Na margo dvoch storočí. Štúdie zo slovenských dejín 19. a 20.
storočia (*József Demmel*) 65

PORTRÉT

- „Po polemike lepšie rozumieme stanovisku toho druhého než pred ňou.“
Predstavujeme Györgya Kövéra 69
- Recenzia: Kövér György: A tiszaszlári dráma. Társadalomtörténeti látószögek
(*Csaba Katona*) 81

SUMMARY 89

AUTORI 90

KÖVÉR GYÖRGY

A tiszaezlári dráma. Társadalomtörténeti látószögek [Dráma v obci Tiszaezlár. Zorné polia sociálnych dejín]

Budapest, Osiris, 2011. 750 p.

V roku 2011 uzrela svetlo sveta rozsiahla publikácia z pera Györgya Kövéra, pedagóga na Univerzite Loránda Eötvösa. Názov knihy – *Dráma v obci Tiszaezlár* – jednoznačne poukazuje na to, že autor sa zaoberá jedným zo smutne známych prípadov, ku ktorým došlo na konci 19. storočia v Uhorsku. Okrem toho tu však ide o oveľa viac. Práca Györgya Kövéra venovaná spoločenským dejinám je totiž asi najvýznamnejšou prácou nielen z oblasti spoločenských dejín, ale aj maďarskej historiografickej tvorby posledných desaťročí. Nie je náhoda, že v 3.–4. čísle maďarského periodika venovanému knižnej kultúre BUKSZ (*Budapesti Könyvszemle*) v rubrike s názvom Tiszteletkör (Čestné kolo), v bloku venovanom dráme v obci Tiszaezlár, až piati autori podali informácie o tejto publikácii, čo je nezvyčajné. Každý z nich pritom upozorňoval na iné aspekty. Boli to: István Stipta, István Orosz, Dániel Szabó, Gábor Gyáni a Ferenc Erős. Kniha ponúka nesmierne zaujímavý výskum rôznorodosti uhorskej spoločnosti na konci 19. storočia, ktorý vychádza z obdivuhodne širokej pramennej základne. Povedané slovami Kövéra: ide o výskum realizovaný „hore a dole, celokrajinsky a lokálne“.

Je to z dôvodu, že pestré historické pramene týkajúce sa Tiszaezláru sa zachovali v nezvyčajne veľkom počte. V dôsledku toho historik, ktorý sa nebojí poctivej práce, z nich dokáže o obci a jej obyvateľstve vydolovať skutočne rôznorodé informácie. Citujúc autora: „Na niekdajší svet obce sa nechceme pozeráť cez okuliare procesu. Zároveň sa však počas výskumu obec dostala pod silné svetlo reflektorov, čo pre danú dobu vôbec nie je typické. [...] Kým výlučne z hľadiska procesu by sa o obci dal vykresliť iba torzovitý obraz, bez realizovania vyšetrovania by sme o Eslári v podstate nevedeli ani to, že je, že bol na svete.“ (s. 9).

Ale čo je to za proces, ktorý tak smutne preslávil obec Eslár? Proces, počas ktorého sa stala malá dedina v Sabolčskej župe známym pojmom (hoci jej obyvatelia ani zďaleka netúžili po takejto sláve). Povešť v celokrajinskom až medzinárodnom meradle obec získala tak, že 1. apríla 1882 bez stopy zmizlo 14-ročné sedliacke dievča Eszter Solymosiová. Manželka Andrása Huriho, Eszterina gazdiná, ju poslala do obchodu v dedine a následne zmizla. Práve v tom čase, ako už bolo zvykom, v sobotu pre blížiacim sa sviatkom pesach, sa židovské obyvateľstvo žijúce v okolí zhromaždilo v obci Eslár, aby si zvolilo kantora a mäsiara do miestnej synagógy. V súvislosti s tým sa rozšírila správa, že práve Židia mohli

byť zapletení do toho, že Eszter zmizla. Presnejšie, hovorilo sa, že Židia boli tí, ktorí dievčinu zavraždili. Proti židovskej komunite tak nanovo vzplanulo niekoľko storočí staré obvinenie z rituálnej vraždy. Matka dievčiny podala trestné oznámenie, čo spočiatku viedlo iba k celoštátnemu pátraniu. Neskôr však József, syn židovského chrámového sluhu Samuhu Scharfa, vypovedal o tom, že Eszter zavraždil mašgiach za asistencie mladíkovho otca a jeho brata Mórica. Matka Eszter Solymosiovej na tieto správy reagovala tým, že opakovane žiadala o vyšetrovanie prípadu. Súdna stolica v Nyíregyháze určila za vyšetrovacieho sudcu podnotára Józsefa Baryho. Ten dal Józsefa Scharfa zatknúť a následne začalo vypočúvanie. Krátko po tom sa Móric Scharf za pomerne podozrivých okolností „priznal“. Uviedol, že naozaj to bol mašgiach, kto dievčine podrezal krk a jej krv zachytil do nádoby, pričom sledoval rituálne ciele. (K tomuto je potrebné dodať, že Móric sa počas celého procesu pridržal svojej výpovede, ale okrem toho nič nedávalo za pravdu obžalobe. Na sklonku života vo svojej autobiografii stiahol svoju výpoveď). Správy o tomto prípade sa rýchlo šírili. Následne v celej krajine došlo k prebudeniu antisemitských nálad, ktoré sa ukrývali hlboko vo vnútri spoločnosti. Známe postavy uhorského antisemitizmu, ako Géza Ónody a Győző Istóczy aj v parlamente zopakovali obvinenie a na viacerých miestach v krajine vypukli nepokoje. Pozornosť na tento prípad obrátilo i to, že pri obci Tiszadada sa na brehu rieky našlo telo mladej ženy. Spočiatku sa viacerí nazdávali, že to bola Eszter. Jej rodinní príslušníci však o tom presvedčení neboli. Identifikácia však v konečnom dôsledku pre stav, v akom sa mŕtvola nachádzala, nedala vykonať ani vtedy, ani po neskoršej exhumácii. Nakoniec 14. apríla 1883 Kráľovská prokuratúra postúpila obžalobný spis Súdnej stolici v Nyíregyháze. Obžalovaných obhajoval poslanec, advokát a spisovateľ Károly Eötvös. Dňa 3. augusta 1883 sa v Nyíregyháze tento spor ukončil oslobodením. Po podaní odvolania bol právoplatný oslobodzovací rozsudok vynesený 10. mája 1884. Ibaže rozsudok ani zďaleka neurobil bodku za týmto prípadom. Hlasy stúpencov antisemitizmu okamžite zosilneli a v celej krajine dochádzalo k nepokojom. Hoci od prípadu ubehlo 130 rokov, naďalej prežíva názor, že Eszter Solymosiová bola naozaj zavraždená židmi, ktorí sledovali rituálne ciele. V tomto zmysle je téma, žiaľ, dodnes aktuálna.

Táto situácia bezpochyby pripomína známu knihu od Emmanuela Le Roy Ladurieho.¹ V dedinke Montailou na juhu Francúzska, ktorá mala vyše 200 obyvateľov, bolo v 14. storočí rozšírené kacírskoe hnutie katarstvo (albigénstvo).

¹ Le Roy Ladurie, Emmanuel: *Montailou, okciténska vesnice v letech 1294–1324*. Praha, 2005.

Z tohto dôvodu sa v roku 1308 na príkaz inkvizítora z Carcassone dospeli obyvatelia obce dostali do väzenia inkvizície, kde ich niekoľko rokov vypočúvali. Ich výpovede, ktoré zachádzali do úplných detailov, sa zapísali a sú obsiahnuté v šiestich objemných knihách. Tieto dokumenty, ktoré vznikli uprostred svojských okolností, zachytili také prvky a drobné prejavy každodenného života, ktoré by inak, vzhľadom na pomery vtedajšieho písomníctva, zrejme nikto nezaznačil. Takto sa Le Roy Ladurie nezameral na vzťah moci a obyvateľov obce (hoci niet pochýb o tom, že tento „vzťah“ podnietil vznik prameňov), ale na vnútorné pomery v obci, na jej mikro-spoločnosť.

Podobnosť týchto dvoch príbehov sa však týmto končí. Rok 1883 nie je začiatok 14. storočia. Pramenná databáza, na ktorej sa dá stavať, je oveľa bohatšia. A Kövér to aj urobil, staval na nej. Prvá vec, ktorá prekvapí pozorného čitateľa, je množstvo preštudovaných prameňov. Ide o archívne pramene, zbierky dokumentov, dobovú tlač a literatúru vrátane tej najnovšej. Autor na téme Eszlár pracoval od roku 2003, keď sa v Nyíregyháze konala konferencia venovaná 120. výročiu súdneho procesu. Dokladá to rad štúdií, ktoré odvtedy vydal. Tejto téme venoval aj svoju doktorskú dizertačnú prácu. V nej zhrnul výsledky svojho výskumu, ktorý trval jedno desaťročie.

Pri tejto skutočnosti zrejme nie je zbytočné poukázať na to, že medzi jednotlivými školami maďarskej historiografie sú často ostré protiklady. Tí, ktorí majú blízko k postmodernizmu a venujú sa spoločenským dejinám, sú často obviňovaní z toho, že si nevážia, ba dokonca že nepoužívajú archívne pramene a úradné dokumenty. Predstaviteľom tradičnej, tzv. mainstream historiografie sa zas vyčíta, že fetišizujú pramene, každé tvrdenie v nich prijímajú ako fakt a takto narábajú aj so skutočnosťou. Preto nedokážu prekročiť pozitivistickú tradíciu 19. storočia. V tejto otázke si nedovolím zaujať stanovisko. Dodal by som k tomu iba toľko, že tak, ako všetky zovšeobecnenia, ani tieto prístupy nie sú presné. Isté však je, že Kövérova práca vyvracia obe tvrdenia. Pracuje s najširším možným okruhom dokumentov vrátane tých prameňov, ktoré obsahujú zdanlivo najvšeobecnejšie a najmenej zaujímavé údaje. Avšak ku prameňom vždy pristupuje veľmi kriticky. Všíma si miesto vzniku, príčinu a čas vzniku, autora, situáciu, v ktorej prameň vznikol atď. Navyše, ako som na to už upozorňoval, do svojho výskumu z oblasti spoločenských dejín zahrnul aj pramene úradného charakteru, ktoré sú napr. súpisy, zoznamy voličov, parcelačné spisy. Takáto historická atitúda by v skutočnosti mala byť samozrejmosťou. Žiaľ, často vidíme, že v praxi to tak ale nie je. V danom prípade však Kövér sám poukázal na to, že sa zámerne snažil skúmať obec a jej obyvateľov aj prostredníctvom dokumentov, ktoré nevznikli v súvislosti s procesom (s. 708).

Keď hovoríme o prameňoch, treba vyzdvihnúť, že Kövér ako prvý preskúmal Baryho a Eötvösovú pozostalosť, uloženú v *Štátnej Széchényiho knižnici* (Országos Széchényi Könyvtár) a ako prvý urobil hĺbkovú analýzu obce. Takto sa publikácia (teda jej časť) môže vnímať aj ako monografia obce, ktorá však prekračuje mikrohistorický prístup. Proces, jeho dôsledky a vplyv skúma z pohľadu spoločenských dejín. Je to v súlade s podnázvom knihy, ktorý sa však nenáležite ocitol v úzadí.

V podstate sa publikácia dá rozdeliť na dve časti. V prvej časti hlavnú úlohu nehrá proces, ale obec. Slovanmi autora povedané: „Vychádzajúc z opisu eszlárskej spoločnosti sme sa usilovali o to, aby sme rozlúštili celoštátny dopad procesu.“ (s. 10). Kövér veľmi dôsledne načrtnol najprv geografické pomery obce, potom z nového a nového uhla pohľadu priblížil spoločnosť a cesty spoločenskej mobilizácie. Spleť vertikálne a horizontálne členenej lokálnej spoločnosti vykresľuje zložité vzory. To, čo sa odkrýva, nie je idylický svet. Obec je zastihnutá mnohými konfliktami – spoločenskými, náboženskými i hospodárskymi protikladmi. Okrem toho jej kvôli blízkosti rieky Tisza hrozia povodne. Ako hovorí Kövér, to, že obec mala „tendenciu vzplanúť, je normálny stav“ (s. 11). Autor sa teda vydal po stopách priestorových a spoločenských štruktúr a aplikoval kroky „long durée“, ale pozornosť venoval aj pohybu týchto štruktúr a spoločenskej mobilite obce.

Následne však autor mení kurz. Zaoberá sa hlavnými postavami, skúma ich spoločenské, hospodárske a rodinné vzťahy od Eszter Solymosiovej až po obvinených Scharfovco (za pozornosť stoja aj precízne rodokmene, ktoré siahajú až niekoľko storočí dozadu a sú umiestnené v Prílohách knihy). Nedá sa dostatočne zdôrazniť, aký význam majú tieto kapitoly. Kövér tu urobil niečo, čo ešte nikto pred ním neurobil. K menám, adresám, titulom a hodnostiam (mašgiach, obhajca atď.) s nimi spojeným priraduje skutočný obsah. Prostredníctvom dôkladne preskúmaných rodinných a hospodárskych vzťahov „vracia“ postavám tváre, ktoré stratili v priebehu dejín kontúry a tiež charakter. Ich pohnútky, činy, rozhodnutia a reakcie sa nedajú pochopiť bez poznania ich charakteru a vzťahov. Kövér však neostal iba pri naratívnom opise rozhodovaní a pocitov, ale hľadá ich vysvetlenie. Takto sa snaží pochopiť, ako mohol lokálny plamienok vzplanúť do celoštátneho ohňa. Dá sa povedať, že uplatňuje zásadu Geralda Noriela, podľa ktorej „nie je pravdou, čo aj dnes tvrdí časť historikov, že špecifickosť ich práce spočíva v poznaní archívov a v presnom aplikovaní »historickej metódy«. Najlepší žurnalisti súčasnosti takisto disponujú týmto praktickým poznaním. V skutočnosti sa od historikov líšia tým, že ich úlohou je realizovať výskumy, ktorých cieľom je odhalenie klamstva a pomenovanie zradcov či vinníkov. Úlohou historika však je, aby sa pokúsil vysvetliť zámery osoby, ktorá konala v mi-

nulosti.“² Kövérovi sa podarilo dokázať, že korene procesu v Tiszaeszlári nájdeme v každodennom živote obyvateľstva obce, ktoré čelilo mnohým konfliktom. Avšak z pohľadu procesu tento predpríbeh, predstavenie miesta diania a postáv, teda prvých päť kapitol (*Predslov; Používanie priestoru a obyvateľstvo; Štruktúra a mobilita; Lokálne konflikty; Hlavné postavy*) ani zďaleka nemôžeme označiť iba za predohru. Ide o plnoprávne časti jedinečného historiografického výkonu.

V Tiszaeszlári, kde situácia bola neustále napätá, sa teda dalo predvídať, že dôjde k nejakému lokálnemu konfliktu, ako sa po zmiznutí Eszter Solymosiovej aj stalo. Otázkou samozrejme ostáva, ako mohol tento konflikt prerásť do celoštátneho škandálu? Pri tomto bode sa autor opäť rozhodol zmeniť kurz. Po predpríbehu so širokým časovým horizontom, ktorý tvorí takmer polovicu knihy, prichádza s konkrétnym prípadom.

Autor v VI. kapitole s názvom „*Inkrimovaný prípad*“ celkom podrobne sleduje priebeh celého procesu od dňa, keď Eszter zmizla. To, ako autor pri rekonštrukcii posledného dňa Eszter Solymosiovej ide až po krajné hranice, je historickou bravúrou. Potom s prirodzenou jednoduchosťou konštatuje: „Cesta Eszter Solymosiovej, ktorá sa dá určiť pomocou historických metód a na základe prameňov, sa skončila prvého apríla, keď išla k priehrade. Eszter Solymosiová mohla byť nanajvýš apromom toho, čo nasledovalo neskôr“ (s. 357). Pritom skúma proces výpovede, a takmer s naturalizmom Émila Zolu referuje o preskúmaní exhumovaného tela. Nezákol sa ani uplatnenia psychoanalytickej metódy. Pri jednotlivých postavách označil pravdepodobné, alebo aspoň možné prípadné a principiálne motivácie. Súčasne však aplikoval aj celkom svojskú metódu. Danú kapitolu celkovo sedemkrát prelomil samostatným textom, ktorý vznikol tým, že použil iný typ písma. Tieto časti majú názov Performer a zameriavajú pomyselné reflektory na hlavné postavy v procese – na miestnych predstaviteľov zákona, kňazov, novinárov, obhajcov, lekárov, predstaviteľov obžaloby a na zapisovateľov. Týmto sa však kniha ani zďaleka nekončí. Darmo, že sa proces po právnej stránke roku 1884 právoplatne ukončil, naďalej však mal vážne dôsledky. Aj pri nich sa autor pozastavil v kapitole s trefným názvom (*A reakció rádiuszai – Rádius reakcie*). Prečo to robí? Napríklad preto, že tento proces, resp. jeho ukončenie ovplyvnilo aj voľby do poslaneckej snemovne v roku 1884. Nehovoriac ani o nepokojoch, ku ktorým došlo v celej krajine, ba až o medziná-

² Noriel, Gerald: *A történetírás „válsága“*. *Elméletek és irányzatok a történelem tudományá válsától napjainkig*. Budapest, 2001. 231.

rodnom ohlase a prvej literárnej adaptácii, ktorá sa čoskoro objavila. O čom toto všetko svedčí? O tom, že vymyslené obvinenie oživilo antisemitské nálady, pre ktoré bola v krajine pripravená dobrá živná pôda. Takto mohla iskra lokálneho konfliktu vzplanúť do ohňa, ktorý zachvátil celé Uhorsko. A ako som už spomínal, pozostatky tohto ohňa dodnes tlejú pod popolom.

Uved'me iba jeden príklad toho, aké vlny vyvolal tento prípad. Hostinec Fehér Hattyú (Biela labuť) patril medzi najstaršie v Budapešti. Od roku 1880 si ho prenajímali Ármin Weingruber. Dňa 7. augusta 1883, teda štyri dni po tom, ako v procese pojednávajúcom o rituálnej vražde vyhlásili oslobodzovací rozsudok, József Scharf a jeho syn Móric pricestovali vlakom z Miškolca do Budapešti. Scharfovci sa ubytovali v hostinci Fehér Hattyú. Dav poháňaný antisemitizmom sa o tom dozvedel. O pol desiatej začali žandárske jazdecké oddiely šablami rozháňať zhromaždený dav. Skutočný škandál však vypukol na ďalší deň, keď zhromaždený dav porozbíjal okná na hostinci Fehér Hattyú, pričom Scharf a jeho syn utiekli zadným východom. Akcia, ktorá sa začala ako antisemitská demonstrácia, týmto získala nové smerovanie. Dav dal svojmu hnevu voľný priebeh. Ľudia vtrhli do hostinca Fehér Hattyú, porozbíjali zariadenie, vypáčili aj vchod do Kohnovho nábytkárstva v susedstve a jeho nábytok začali na ulici rozbíjať. Sumárom dňa bola škoda vo výške 10 000 forintov a 30 zatknutých osôb. Dňa 10. augusta došlo k ešte väčšiemu pouličnému škandálu. Na Rákócziho námestí hádzali do okien „židovských ako aj kresťanských“ domov dlažbové kocky a pri krčme Vörös Macska (Ryšavá mačka) na ulici Király utca vypukla hromadná bitka. Krčmu na rohu ulíc Diófa utca a Dohány utca žandári regulérne obľahli, pričom „štangasti“ zariadenia neoblomne vyhadzovali žandárov cez okno. Orgány na to odpovedali paľbou na okná a obkľúčili budovu. Mesto sa utišilo až neskoro večer, no vtedy už pri Národnom divadle a hostinci Fehér Hattyú stál vojenský kordón. Pri pouličných bojoch zatkli viac ako 150 ľudí. Netreba to zdĺhavo opisovať – antisemitské nálady, ktoré sa prejavili po procese, slúžili ako ventil na zbavenie sa hnevu, ktorý viedol až k výbuchu spoločnosti.

Dozvuky a dôsledky eszlárskeho prípadu sú teda aspoň natoľko zaujímavé, ako samotný proces. Teória, že obvinenie sa zakladá na skutočných faktoch, má až dodnes svojich vytrvalých stúpenčov. Spomenul by som tu dielo Jamesa G. Frazera s názvom *The Golden Bough. A Study in Magic and Religion*. Je totiž zrejme, že kto verí v rituálnu vraždu, napriek akémukoľvek argumentu sa jej bude neochvejne pridržať. Vyššie uvedená Frazerova práca analyzuje vzťah povie, náboženstva a skutočného poznania. Dejiny ľudského myslenia prirovnáva ku kobercu, ktorý je utkaný z troch rôznych vlákien – z čierneho vlákna mágie, červeného vlákna náboženstva a bieleho vlákna vedy. Táto tkanina je spočiatku tkaná z bielych a čiernych vlákien, no v jej strede sa čoraz intenzívnejšie objavuje

červená farba náboženstva, ktorá bledne a potom sa objavuje čoraz viac bielych vlákien. Kövérova práca rozširuje bielu farbu a podnecuje k mysleniu každého, kto je tomu otvorený.

Treba sa zastaviť aj pri ilustráciách publikácie. Kniha vyšla v tvrdej väzbe s prebalom v nevtieravých farbách (veľmi originálny je na titulnej strane negatív fotografie postavy Eszter Solymosiovej). Pri podobných publikáciách s historickou tematikou je častou chybou, že obrazový materiál slúži len ako ozdobný prvok. Pozorný čitateľ si všimne, že ilustrácie prešli dôsledným výberom a ich značná časť slúži aj ako prameň. Platí to aj v prípade rôznych tabuliek, hoci od nich sa to aj očakáva. Ak sa vôbec dá na adresu tejto knihy vysloviť nejaká kritika, tak len v súvislosti s kvalitou niektorých obrazov. No kiežby len toto bolo najzjavnejším problémom všetkých vydávaných diel.

Publikáciu uzatvára krátky, ale informačne bohatý *Epilóg* (pred imponujúco podrobným zoznamom prameňov a literatúry a obsiahlymi prílohami, ktoré obsahujú rodokmene a zoznam ilustrácií). Autor tu upozorňuje na skutočnosť, že v prípade Eszter Solymosiovej „sa z dobového diskurzu stratila skutočnosť, referencialita“. Politická verejnosť (na župnej, štátnej, ba dokonca aj medzinárodnej úrovni) prezentovala iba dva názory: tých, ktorí „obviňovali židov zo zmiznutia dievčiny a tých, ktorí tomu neverili“ (s. 707). Kövér sa rozhodol prekročiť zastaraný spôsob nazerania a historika postavil do pozície „rozprávača“, čím sa pokúsil » dať na miesto« „postavy, vystupujúce v procese a ich diskurzy. To by sa v žiadnom prípade nepodarilo bez tej obrovskej práce, ktorá tvorí prvú kapitolu knihy.

Záverom mi dovoľte, aby som vyjadril svoj subjektívny názor na to, čo v mojich očiach ešte viac zvyšuje význam tejto publikácie. Nie je to nič iné, ako pôsobivý jazyk knihy. Kövér štylizuje krásnou maďarčinou, výstižne, uvoľnene a neutráca sa v mori vedeckého jazyka. Smelo používa prirovnania a v jeho prejave nájdeme aj jemnú iróniu. Už na prvej strane knihy oznamuje čitateľovi očakávajúcemu senzáciu, že ak sa doteraz neodhalilo, čo sa pred mnohými rokmi stalo s Eszter Solymosiovou, tak nech sa to ani od neho neočakáva. Zmiznutie tejto dievčiny sa zrejme navždy zaradí medzi nevyriešené prípady. Zároveň v epilógu prirovnáva uhly pohľadu svojej knihy k ceste, ktorú čitateľ „...musel únavne prekonať hore aj dole náročnou, ba dokonca nebezpečnou trasou, prechádzajúcou spodkom krátera. [...] Štruktúra knihy a samotné dielo naozaj pripomína vulkanický kráter. Najprv sme terén zamerali z okraja krátera. Potom sme sa s tými, ktorí sa k tomu odhodlali, spustili do vnútra krátera, aby sme odkrývali ďalšie a ďalšie vrstvy spoločenskej štruktúry. Ale nenarazili sme na pustú mesačnú krajinu. Scénu dávných dramatických konfliktov sme zaľudnili živými postavami, účinkujúcimi z mäsa a krvi, aby sme čo najlepšie dokázali pochopiť pohnútky a činy aktérov. Práve vtedy sme narazili na nepredvídateľné hlbiny krátera. Keď

už človek tam dole začal mať pocit, že nemá viac čo objaviť, neostalo mu iné, než sa na druhej strane krátera opäť vyšplhať na jeho okraj, kde sme sa ešte raz, z voľnejšej perspektívy mohli pozrieť na »nálezy«, ktoré sme nosili so sebou ako výsledok zhromažďovania materiálu. Panoráma, ktorú nám ukazuje, župa, krajina a ešte ďalší kus sveta z tejto strany, vyvoláva nové, záverečné otázky.“ (s. 705).³ Vôbec nie je otázkou, či stálo za to objavovať okraj i hĺbku „eszlárskeho krátera“. Zrodila sa jedinečná práca spoločenských dejín.

Csaba Katona

Preklad: Angelika Šrámková

³ Tento štýl mi pripomína už vyššie spomínaného klasika, Frazera, a jeho *Zlatú ratolesť*. Frazer chodí vo svojich prácach iba jednou cestou, čo však je opäť výsledok iba mojej subjektívnej analógie. Vychádza z Nemiho. Za východisko si zvolil svätynňu bohyně Diany Nemorensis a pokúša sa pochopiť, že prečo získava kňaz svätynne svoju hodnosť takým spôsobom, že zavraždí svojho predchodcu. Pri zodpovedaní tejto otázky si pomáha mýtmi starovekých národov, poverami tzv. primitívnych kultúr a tradíciami ľudového folklóru. Presne tak, ako to urobil Kóvér pomocou rozsiahleho pramenného materiálu, ktorý preskúmal.